

social og politisk retfærdighed modsvarede af hans indsats for en større økonomisk tryghed; her behandles bl. a. hans bestræbelser for at få gennemført en direkte beskatning efter skatteevne, hans modstand mod den socialt uretfærdige indirekte beskatning og hans arbejde for en forbedring af løgelønningerne. Forfatteren gør endvidere rede for de ideer og motiver, der lå bag Hedins mangesidede virksomhed; han synes inspireret ikke mindst fra Frankrig, og her især af revolutionens friheds- og lighedsideal; derimod stod han ret fjernt fra den økonomiske liberalismes doktriner, og det understreges, at han var på vagt over for forsøg på med socialistforskrækkelse at ville hindre reformer, der krævede statsindgreb.

Hedin fulgte en socialreformatorisk linie længe før 1884. Allerede 1867 havde han i »Femton brev från en demokrat« givet udtryk for mange af sine program-punkter, der holdtes sammen af en konsekvent og national grundopfattelse: den politiske repræsentation har ansvar for alle medborgere, den må sørge for, at der skabes lige ret for dem alle, og den må gennemføre, at de har samme pligt til at deltage i det fælles forsvar; både på land og i by er der en række uløste sociale problemer – udvandringen er et symptom – men han vil skabe en opinion, så at den nødvendige ligestilling kan vindes, og det sociale spørgsmål stort set, for så vidt det beror på staten, kan løses.

De to studier i bogen er baseret på omhyggelige iagttagelser og rummer interessante ræsonnementer. Det fælles for dem er, at forfatterne behandler socialpolitiske emner og især interesserer sig for motiverne bag socialpolitikken, ikke mindst for, om der kan spores en egentlig liberal ideologi. Der er således motivering for at stille de to afhandlinger ved siden af hinanden; trods de forskelle i anlæg, der hænger sammen med, at den ene fortrinsvis behandler den faktiske lovgivning og administration, den anden fortrinsvis en enkelt pioners forsøg, støtter de hinanden. Men det ville være ønskeligt, om de to studier havde haft en fælles indledning og en fælles konklusion; dermed kunne sammenhængen mellem dem have været tydeliggjort, og deri kunne forfatterne have givet en fyldigere omtale af foranstaltninger, der sigtede til at forebygge fattigdommen; et sådant forsøg på at gøre bogens anlæg noget bredere ville passe godt til dens ganske omfattende titel.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN

STIG HADENIUS: Fosterländsk unionspolitik. Majoritetspartiet, regeringen och unionsfrågan 1888–1899. *Studia Historica Upsaliensia XIII*. Scandinavian University Books. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1964. 420 sider. 48 sv. kr.

Adskillige forskere har i de senere år følt sig tiltrukket af arbejdet med emner, der direkte eller indirekte har forbindelse med forholdet mellem Norge og Sverige i unionens sidste årtier; det gælder i Norge f. eks. Alf Kaartvedt i studierne over parlamentarismens gennembrud og senest Per Fuglum i værket om Ole Richter, og det gælder i Sverige f. eks. Folke Lindberg i studierne over Oscar IIs udenrigspolitik, Jörgen Weibull i bogen om forspillet til unionsopløsningen og Nils Elvander i undersøgelserne af den konservative idédebat. Et væsentligt

bidrag er desuden ydet af Nils F. Holm, der har forestået udgivelsen af Oscar II's memoirer, hvis andet bind belyser kongens opfattelse af, hvordan eftertiden bør vurdere ham som norsk konge.

Stig Hadenius har i sit foreliggende arbejde, der i 1964 bragte ham den filosofiske doktorgrad, taget et centralt emne op, nemlig spillet bag den svenske regerings unionspolitik i 1890'erne. Han viser, hvordan majoritetspartiet, en gruppe førstekammermedlemmer, der i 1888 fandt sammen i ønsket om en protektionistisk toldpolitik og snart helt dominerede kammeret, efterhånden fik en national unionspolitik som program, i høj grad udformet af Oscar Alin, der både var politiker og professor skytteanus i Uppsala; han følger endvidere i detaljer, hvordan partiet søgte at påvirke regeringen og folkestemningen.

Kildematerialet er først og fremmest private breve; det er et meget stort materiale, forfatteren her har fundet frem i de kongeliges og de ledende politikeres arkiver, og han har udnyttet stoffet med en imponerende flid og kombinationsevne. Han har desuden gennemgået en lang række aviser, politiske tidskrifter, officielle publikationer m. m.; øjensynlig har han været i forbindelse med alt relevant svensk materiale, men man kan undre sig over, at han har kunnet nøjes med kun et enkelt norsk privatarkiv, nemlig Emil Stangs.

Hadenius går i sin fremstilling kronologisk frem. Gennem kriserne i 1890'ernes første år omkring mellemrigslovens fornyelse, omkring spørgsmålet om udenrigsministerens nationalitet og omkring det norske krav på eget konsulatsvæsen blev det klart, at det ikke længere var en protektionistisk told, men derimod en national unionspolitik, der skulle holde majoritetspartiet sammen – jo mere krisen i Norge skærpedes, des gunstigere blev stemningen i Sverige for partiet. I 1894 førte det norske venstre en valgkampagne i et stærkt unionsfjendtligt sprog og sejrede, højreministeriet indgav sin afskedsansøgning, og unionskongen kunne ikke få dannet et nyt ministerium. Nogenlunde samtidig havde Alin færdigudformet programmet i unionsspørgsmålet og fået tilslutning fra et stort antal medlemmer i majoritetspartiet. Det var et kampprogram, hvis gennemførelse skulle omskabe unionen: til gengæld for at den fælles udenrigsminister skulle være enten svensk eller norsk, skulle den norske grundlov omskrives – kongen skulle have ret til at opløse stortinget og have vetoret i grundlovsspørgsmål. Fra partiets side overvågede man nøje, at konge og regering ikke gav nordmændene indrømmelser, og man var øjensynlig indstillet på, at det kunne komme til en væbnet konflikt; af kontante resultater opnåede partiet bl. a., at mellemrigsloven blev opsagt, og endda at den kompromisvillige udenrigsminister Lewenhaupt blev udskiftet med den aktivistiske Douglas. Men en tvangsrevision af unionsgrundlaget opnåede man ikke; den 7. juni 1895 erklærede stortinget sig villigt til forhandlinger, og dermed var betingelserne for en alinsk, storsvensk politik faldet bort.

Alin og partilederen Reuterswård gav dog ikke op. Fra 1895 til 1899 førtes en hård kamp mellem partiet og regeringen, og i denne sejrede statsminister E. G. Boström. Det er en af bogens fortjenester, at den tegner et nuancerigt billede af denne taktiske begavelse. Boström, der tidligere havde været yderligtgående protektionistisk indstillet, blev som statsminister i 1890'erne manden i midten; på den ene side holdt han kraftigt igen over for kongens tilbøjelighed til eftergiveness i konsulatsspørgsmålet, på den anden side tog han fra 1895

klart afstand fra det alinske kampprogram. I stedet for en tvangsrevision kunne han ønske en forhandlingsrevision, og han fik nedsat en unionskomite, af hvilken Alin blev medlem. Da komiteen ikke nåede til enighed, og da flagspørgsmålet kort efter blev aktuelt, syntes der atter, i 1899, at være mulighed for en tvangsrevision; men Boström satte sig imod og fik støtte i rigsdagen. Douglas gik af som udenrigsminister, Reuterswärd og Alin forlod rigsdagen, den sidste for at tiltræde stillingen som rektor ved Uppsala universitet.

Måske kan der være grund til at understrege, at det alinske standpunkt var konsekvent. Unionen var fra sin oprindelse baseret på den personlige kongemagt; men når denne svækkedes gennem folkerepresentationernes og ministeriernes magtudvidelse, måtte de to lande efterhånden savne effektive kontaktorganer (jfr. Nils Herlitz i Tidsskrift for rettsvitenskap 1964). Derfor måtte enten grundlaget for unionen revideres, så at de to lande fik lige rettigheder og lige pligter, og det ville ifølge Alin sige, at Norge måtte bære sin forholdsvise andel i forsvarsudgifterne, og at den fælles konge måtte have større magt over for stortinget, eller også måtte unionen opløses.

Hadenius sætter imidlertid den alinske unionspolitik ind i et videre perspektiv. Foruden en række nye enkeltheder i det politiske spil på højeste plan giver han nemlig også en udredning af, hvordan majoritetspartiet i 1890erne søgte at rejse en folkestemning i unionsspørgsmålet gennem presse, folkemøder, foreninger m. m.; det var et arbejde, der – som det påvises – havde et videre sigte i kampen mod de radikale krav om udvidet valgret. »Då man i första kammaren stred för Sveriges rätt inom unionen var det i lika hög grad en kamp mot radikalerna inom landet som mot de norska kraven på ökad självständighet«, unionsspørgsmålet skulle være den »livsfråga«, på hvilken den sande fædrelandsven kunne prøves (jfr. herhjemme spørgsmålet om Københavns befæstning). Dertil var den velegnet, da en tvangsrevision ville mindske faren for smitte fra de norske venstrefolk og styrke kongemagtens prestige. De foreninger, der i 1890erne dannedes med propaganda i unionsspørgsmålet for øje, blev forløbere for det kommende højre som landsparti.

Bogens styrke er, at den koncentrerer sig om et partis politik i et væsentligt spørgsmål i en velafgrænset periode; den graver dybt og langt, fra protektionisme til antiradikalisme. Forbindelserne til majoritetspartiets stilling i forsvarsspørgsmål, udenrigspolitik og toldspørgsmål op gennem 1890erne trækkes kun sjældent frem, specielt forekommer stormagternes indflydelse på unionsovervejelserne kortfattet behandlet. Forfatteren har valgt at isolere sit emne, og bogen bevidner, at det har været frugtbart.

VAGN SKOVGAARD-PETERSEN